

comentarii

La pas cu Husserl

I. Francin

“Este lucrarea de fenomenologie cu cea mai complexă structură pe care am citit-o. Este deopotrivă text academic, eseu, poem, confesiune, mit – dar mai real decât orice realitate concepută vreodată. Este mitul Ieșirii din labirint.”
(Ion Copoeru, Prefață)

Vorba, în citatul de mai sus, de prefața la cartea lui Remus Foltoș, *Absolutul interior sau interiorul absolut. Edmund Husserl* (ed. Zestrea, Baia Mare, 2009). O afirmație făcută de Ion Copoeru, cel mai avizat cunoscător al lui Husserl la noi în țară, privitoare la o carte despre Husserl trebuie luată în serios. Totodată nu trebuie uitat că avem de-a face cu o prefață, nu cu un studiu introductiv, deci se acceptă din principiu uzul unei retorici a măgulirii autorului pe care îl prefațezi. Aș spune că o astfel de retorică e chiar obligatorie și dincolo de convenția mutuală a prezentării în regim de marketing a unei cărți încă necitite de public, a unui autor încă puțin cunoscut, afirmația profesorului Copoeru acoperă o realitate veritabilă. Spre deosebire de dânsul, eu aș remarca nu atât structura, cât parcursul analitic și stofa speculativă impecabile conținute de această carte. Dacă vom ține cont de faptul că lucrarea a fost scrisă în 1998, fiind teza de licență a autorului la Facultatea de Filosofie din Cadrul UBB, Cluj-Napoca, adică la vârsta de 23 de ani, maturitatea demersului ni se va părea năucitoare dacă nu de-a dreptul improbabilă. Cei mai mulți autori de literatură filosofică nu ajung niciodată să scrie la densitatea și cu cadența analitică a tânărului Remus Foltoș și cred că nu e vorba numai de autorii români.

Pentru a nu fi greșit înțeles, trebuie să specific aici că nu e vorba de profunzimea sau caracterul novativ al ideii, ci de acuratețea demersului analitic, de abilitatea gândirii și scrierii în registrul fenomenologiei, care este, după experiența mea de până acum, cel mai sistematic și încheșat discurs filosofic produs în cultura europeană modernă. Cine e în măsură să îl citească pe Husserl, să-i urmărească pașii gândirii și să îl înțeleagă cred că poate citi apoi orice text filosofic, din orice epocă și cultură. Cele mai multe dintre acestea îi vor apărea facile, naive, copilărești, privite din perspectiva felului în care sunt compuse și nu din punctul de vedere al încărcăturii ideatice. Textul lui Husserl este țesut ca o pânză de păianjen, cu aceeași meticuloasă obsesie pentru încheșgarea propozițiilor într-o rețea impecabilă, dar și cu aceleași surprize nebănuite – să nu mai poți ieși din ea, să rămâi prins în ochiurile pânzei și să crezi până la urmă că realitatea însăși a fost absorbită cu totul în pânza ta.

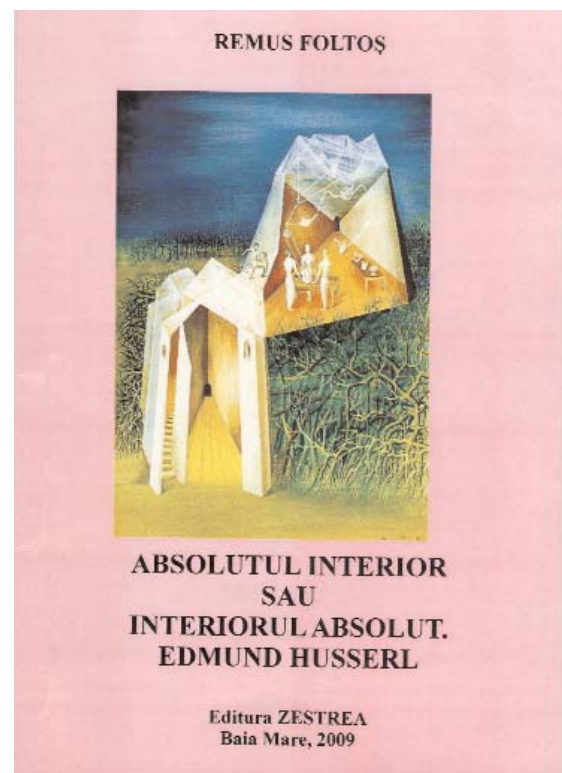
Nu am pretenția să fie adoptată necritic comparația mea, dar pentru pregnanța ei intuitivă cred că merită luată în seamă. Mai mult decât oricare alt tip de discurs filosofic, cel husserlian se compune în maniera țeserii pânzei de păianjen. Adică, din sine (interioritate), este scos ceva și transformat în alteritate obiectivă (exterioritate) conform unui model transcendent care ia forma geometrică a pânzei, corespondentul factual al unei „țesături” interne pe care

păianjenul nu o poate descrie și nici explicita, dar o conține totuși. Dacă mai avem în vedere și faptul că întreaga rețea este croită dintr-un singur fir, după nenumărate curbe, răsuciri și împletiri în sine, vom avea în aceasta corespondentul analogic al fluxului temporal al conștiinței intenționale. Diferența dintre *atitudinea naturală* și *atitudinea transcendentă* ar fi următoarea: în atitudinea naturală păianjenul stă sprijinit în propria pânză, dar privește înspre lume uitând că unghiul său și perspectiva îi sunt determinate chiar de locul ocupat pe pânza sa; în schimb, în atitudinea transcendentă, întors cu spatele la lume, păianjenul privește microscopic generarea imaginii lumii prin reflectare în țesătura pânzei pe care o modifică în fiecare clipă, producând-o. Aceste procese productive neîntrerupt echivalează constituirea lumii fenomenale. În atitudinea naturală, absolutul ar fi exterior, iar în atitudinea transcendentă, din contră, un absolut interior.

Ceea ce face diferența între cele două moduri ale absolutului este sensul dat transcendenței. În primul caz este ceva de neatins și nemodificat, anterior prizei conștiinței și imun la modificările pe care fluxul temporalității le produce mereu în ea; în cel de-al doilea, transcendentul se descoperă chiar ca eternitate subsecventă ce rezistă modificărilor din conștiință ale fluxului temporal, ceea ce Remus Foltoș tinde să considere a fi chiar substanța eului. Altfel spus, transcendentul este timpul nemodificat, inalterabil prin demersurile intenționale. El constituie condiția ontologică a fluxului temporal subiectiv în care se produc percepțiile, intuițiile și reprezentările ca reliefuri sau forme fenomenale cu calități și sensuri operate în retenții. Acel timp nemodificat e absolutul interior, cu toate că e imposibil de trasat limita acestuia cu exterioritatea: „Dacă esența subiectivității nu se confundă cu obiectele temporale, atunci s-ar putea ca ea să se confunde cu Timpul însuși – atât de greu de diferențiat de obiectele temporale.” (p. 54)

Echivalările oarecum rigide, specifice unei situații filosofice naive între, pe de o parte *exterior-obiectiv-transcendent* și, de cealaltă, *interior-subiectiv-transcendent* nu mai au suport în atitudinea fenomenologică. Aici exteriorul nu mai este dat pur, ceva consistent în sine, separat de sfera subiectivității, ci impresie originală pe care sensibilitatea apercipitivă o întâmpină cu setul ei de forme apriorice transformând-o în percepție, iar mai apoi, antrenând activitatea memoriei ce suportă retențiile, în reprezentare. Aici, între percepție și reprezentare există decalajul temporal dintre ceea ce constituie, în primul moment, *prezentificarea* datelor impresiei originare și, în al doilea moment, *reactualizarea* în memorie, dar și diferențe de calitate, de conținut. Impresiile originare – de natură acustică, vizuală, olfactivă etc. – izbesc sensibilitatea care este natural, constitutiv orientată înspre exterioritate, dar odată primite ele devin forme ale percepției, impresii ale interiorității pe care fluxul conștiinței le ordonează în unități de percepție – de pildă melodii interioare, tablouri, forme de impresii, intuiții și reprezentări.

Datele livrate prin impresia originală sunt

substanță potențială (*hylé*) pe care o ordonează în forme (*morphé*) actuale sensibilitatea transcendentă, într-o continuă priză intențională activată de transcendentul temporal care eliberează duratele mișcării conștiinței. În mișcarea acestor durate – una, orientată spre impresia originală, cealaltă spre actul intern al producerii de forme fenomenale, obiectivări – ceea ce părea a deține formă externă se topește în formele interne al căror conținut e încărcat de sens (*noema*), echivalând pentru conștiință forma potențială a exteriorității dizolvate. Această exterioritate pierdută, recunoscută ca flux amorf și continuu de impresii, fără consistență și sens, este absolutul empiriștilor sau transcendența atitudinii naturale. După cum îl interpretează Remus Foltoș pe Husserl, acest absolut tipic empirismului naiv nu e anulat, ci convertit prin impresie, percepție și reprezentare, acestea toate fiind animate de-o intuiție profundă și constantă, în forme ale interiorității. Absolutul interior nu este formalizat, nici nu adună în sine reliefurile fenomenale obținute prin diversele orientări intenționale către sens, ci are natura unui strat ontologic potențial în care toate aceste fenomene prind formă. Absolutul interior e la fel de difuz și greu de prins precum cel exterior, însă imanența lui în conștiință îl face să pară atributiv acesteia, cu toate că acest lucru e imposibil de argumentat. Nu există o mișcare a conștiinței derivată din atitudinea intențională care să permită stabilirea proprietăților neutre ale acesteia, adică caracterul de obiectivitate: „Interiorul absolut nu are nicio modalitate, nicio posibilitate de a se orienta spre el însuși într-o fandare care să îi permită să iasă din sine pentru a se putea privi pe sine.” (p. 79)

Problema este că la acest nivel relația subiectiv-obiectiv nu mai are încărcătura pe care i-o acordau empiriștii. Obiectiv nu mai înseamnă acum exterior subiectivității, detașat sau opus acesteia, ci stratul formelor obținute în subiectivitate prin procesul acordării de sens. În acest fel absolutul devine corelatul formal interior al exteriorității potențiale. Nedefinită ca formă și conținut, exterioritatea pare degradată ontologic, conducând, în cele din urmă în pragul unei capcane solipsiste. Un solipsism al „absolutului interior” (p. 73) cu care Remus Foltoș nu vrea

să pactizeze. Ținta lui este să găsească o ieșire din falsul absolut interior, un exod al eului dincolo de teritoriile controlate intențional. Numai că el nu își atinge ținta, deși o vede „ca într-un vis”

(p. 95). Faptul că nici Husserl nu a găsit-o, nu pare să-l consoleze.

Dar dacă negăsirea țintei e datorată tocmai modalității în care se tinde spre ea? Tinzând să ieși din sfera intențională nu faci decât să-i extinzi orizontul, să-i adaugi forma unei activități noi, livrându-i energia prin care te închide în sine. A transcende intenționalitatea nu se poate produce, în schimb ar putea să *survină*. În această direcție ar fi trebuit să se orienteze nasul altminteri foarte fin al autorului *Absolutului interior* ... O analitică a corporalității, a proceselor acesteia care nu decurg din preluări intenționale, l-ar fi apropiat de scop, întrucât corpul, cu viața care freamătă în el este o exterioritate în raport cu centrul intențional. Faptul bunăoară că este vulnerabil la accidentări, că este expus, poate fi lezat și chiar anihilat de-o cauză externă sunt deja modalități neintenționale, deci dovezi ale transcendenței externe. Climaxul plăcerii, raptul leșinului sau instantaneul morții nu au caracterul unor procese intenționale. Analitica acestora ar fi constituit o pistă bună de urmat. Din această perspectivă, acel scop al autorului, eliberarea de cercul intenționalității, nu mai poate fi o *ieșire*, ci o *scoatere*, nu o formă a activității interne, ci un eveniment al pacienței.

Probă a unei îndemănări analitice care atinge adesea culmile virtuozității, cartea lui Remus Foltoș este valoroasă în primul rând prin încheierea propozițiilor într-o structură de gândire asemănătoare acelei țesături de păianjen cu care am început expunerea, adică prin aceea că oferă o pânză fenomenologică de cea mai bună calitate. Autorul încearcă ceea ce cred că e însăși esența fenomenologiei – concomitența gândirii cu ființa. Nu e vorba de vechea identitate care ne vine încă de la Parmenide, ci de ceva mai rafinat și dificil, anume să faci ca ființa (condiția de existență) și gândirea acesteia să se producă în acel tip special de corelație pe care-l presupune suspensia transcendențială. În sine, producerea unui text din această postură este o performanță, una ținând de estetica gândirii. Dar ce poate face cititorul cu aceasta, depinde mult de cunoștințele pe care el deja le deține în momentul lecturii precum și de răbdare. Dacă nu știi ceva fenomenologie, nu-l poți citi pe Remus Foltoș pentru că el își structurează în așa fel discursul încât toți termenii, conceptele și sensurile filosofiei husserliene se presupun asimilați. Nu-i explică, nu dă lămuriri pentru eventuali profani. Aceștia din urmă i-ar putea reproșa un anumit ermetism, însă nu cred că e vorba de asta, ci de faptul că gândirea fenomenologică și literatura în care aceasta e formulată constituie un dialect aparte. Cine nu-l deprinde, nu poate citi și, chiar dacă ar face-o, ar fi zadarnic. Fie s-ar enerva, fie s-ar plictisi. Reacție pe care cititorul mediu o are, de altfel, la textele celor mai mari filosofi. ■